

آثار توسل در سلامت روانی فرد از منظر آیات و روایات

استاد راهنما:

زهرا معرفت

نویسندگان:

سمیه جعفری

خدیجه بخشی

فاطمه شیخعلی زاده

حوزه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) اهر

استان آذربایجان شرقی

هدف از آفرینش انسان رسیدن به تکامل و تقرّب به خدا در همه ابعاد وجودی‌اش می‌باشد. انسان دارای دو بعد روح و جسم است همان گونه که جسم برای رشد نیاز به تغذیه مناسب دارد روح انسان نیز نیاز به حفظ و بالندگی دارد. یکی از مهمترین آموزه های تربیتی مکتب حیات بخش اسلام برای تغذیه معنوی روح، توسل است. توسل، حرکت و تقرّب به درگاه پروردگار و مبدأ غیرمادی جهان هستی است که انسان موقعیت اصلی خویش و سرمایه های گران بهای خود را درک میکند و او از اسارت در چنگ ناامیدی رهایی مییابد. توسل به عنوان یکی از کنش های اساسی دین، در حیطه های متفاوت زندگی انسان، تأثیر بسزایی دارد. توسل به انسان کمک می کند تا دردها و رنج ها را بهتر و آسان تر تحمل کنند. چراکه؛ میان روان و جسم آدمی ارتباط تنگاتنگی است و به واسطه رابطه ای که بین خالق و مخلوق برقرار می شود یک آرامش درونی به او می دهد. دعا و توسل تأثیر بسزایی در کاهش مسائل و مشکلات روحی و روانی انسان هنگام بروز بلایا، رنج و بیماری دارد. با توجه به شرایط فعلی جامعه پرداختن به تأثیر توسل در سلامت روانی فرد از منظر آیات و روایات ضرورت می نماید. نوشتار حاضر با روش نقلی و گردآوری کتابخانه ای به بررسی آثار توسل در سلامت روانی فرد از منظر آیات و روایات می پردازد.

کلید واژه: توسل، سلامت، روان

خداوند اموری را به عنوان اسباب و وسایل و برای تحصیل کمالات مادی و معنوی در جهت تقرب و نزدیکی به درگاه خویش قرار داده و از جمله این امور توسل واسطه قرار دادن شخص یا چیزی نزد خداوند، برای تقرب به او و برآورده شدن حاجت‌ها است. انسان در جوامع کنونی با جدا شدن از اندیشه‌های عمیق و اصیل خویش مشکلات روانی متعددی را به ارمان آورده و از سلامت روانی فقدان گشته با توسل انسان با اطمینان خاطر و بدون کوچکترین نگرانی خود را در مسیر درست می‌داند و در واقع با الگو قرار دادن افراد مقرب الهی مسیر سلامت روانی و تقرب به درگاه الهی خود را از تمام انحرافها مصون می‌دارد. مسئله‌ای که باید در اینجا مورد بررسی قرار بگیرد این است که آثار توسل در سلامت روانی فرد در آیات و روایات چگونه آمده است. با تدبر در آیات قرآن و روایات معصومین علیه السلام در می‌یابیم که توسل راهی برای تصفیه روح و صفای دل و بهداشت و سلامت جسم و روان و آراستن وجود به فضائل نفسانی است.

آن طور که از آیات و روایات بدست می‌آید توسل راهی است که فرد با روی آوردن به آن و آفریدن لحظات خلوت و ارتباط خالصانه به یک آرامش درونی و تکیه گاه امیدواری دست می‌یابد و به آرامش و سلامت درونی میرسد. در این زمینه کتابهایی چون دعا و توسل از حسن طاهری خرم‌آبادی و دعا و توسل از محمد رضا کاشفی، محمد کاظم روحانی و تبیین باورهای دینی دعا و توسل از حسن طاهری خرم‌آبادی و بهترین راه استجابت دعا یا فروغی از توکل و توسل از داود نعیمی در مورد آثار دعا و توسل مطالبی آورده اند اما بررسی آثار دعا و توسل در سلامت روانی فردی به روش نقلی مطالبی به میان نیامده است.

مفهوم شناسی:

توسل در اصطلاح :

توسل: عبارت است از وسیله جستن جهت تقرب به خداوند متعال که در قرآن کریم بدان امر شده است. وسیله، چیزی است که متوسل شونده با آن به مقصود خود دست می‌یابد.^۱

وسل: وسیله رسیدن به چیزی با میل و رغبت به آن که بخاطر اشتیاق و میل به رسیدن اخص از - وسیله - است. واسل - کسی که مشتاق به خدای تعالی است^۲

توسل در لغت

الْوَسِيلَةُ: الْوُضْلَةُ وَالْقُرْبَى، وَ جَمْعُهَا الْوَسَائِلُ، قَالَ اللَّهُ: أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ،^۳ وَ يُقَالُ: تَوَسَّلَ فُلَانٌ إِلَىٰ فُلَانٍ بِوَسِيلَةٍ، أَيْ: تَسَبَّبَ إِلَيْهِ بِسَبَبٍ، وَ تَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِحُرْمَةٍ أَصْرَةٍ تُعْطِفُهُ عَلَيْهِ.^۴

وَ ابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ^۵ - حَقِيقَتِ وَسِيلَةُ سَوَى خدای تعالی همان رعایت کردن راه او با علم و عبادت است و نیز داشتن مکارم و دین که در آن صورت دین وسیله‌ها مثل نزدیکی به اوست واسل - کسی که مشتاق به خدای تعالی است.^۶

تَوَسَّلَ إِلَيْهِ بِوَسِيلَةٍ إِذَا تَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِعَمَلٍ. وَ تَوَسَّلَ إِلَيْهِ بِكَذَا: تَقَرَّبَ إِلَيْهِ بِحُرْمَةٍ أَصْرَةٍ تُعْطِفُهُ عَلَيْهِ. وَ الْوَسِيلَةُ: الْوُضْلَةُ وَ الْقُرْبَى، وَ جَمْعُهَا الْوَسَائِلُ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ؛ الْجَوْهَرِيُّ:^۷

۱. هاشمی شاهرودی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، ج ۲، ص ۶۶۳

۲. راغب اصفهانی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ص ۴۵۵ ج ۴

۳. الإسراء: ۵۷

۴. ازهری، تهذیب اللغة، ج ۱۳ ص ۴۸

۵. المائدة: ۳۵

۶. راغب اصفهانی، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ص ۴۸

۷. ابن منظور، لسان العرب، ص ۷۲۴

روح:

اصطلاح:

روح پدیده‌ای از عالم بالا و غیب است که حیات بخش پدیده‌های عالم ماده و پایین (دنیا) می‌باشد و از آن در بابهایی نظیر طهارت، صلات، تجارت، صید و ذباحت و دیات سخن گفته‌اند.^۱

قوله تعالی: «فَرُوحٌ وَ رِيحَانٌ وَ جَنَّةٌ نَعِيمٌ»^۲ راحتی و روزی است و بهشت پر نعمت، رُوح: بفتح (ر) راحتی و اِلسْتِرَاحَةُ رحمت و نسیم و ریح گفته است.^۴ و الحیاة الدائمة.^۵

لغت

الرواحَةُ - [روح]: راحت، شادمانی که در انسان پدید آید.^۶

رُوح: بضمّ (ر) این کلمه در عرف بمعنی روان و روح مقابل جسم، و جوهر مجرد است^۷

ج أَرْوَاح [روح]: روان، روح، نفس، وحی، فرمان خدا، فرشته؛ «الرُّوحُ الْأَعْظَمُ»:^۸

سلامت روان

سلامت در لغت:

۱. هاشمی شاهرودی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، ج ۴، ص ۶۵۵

۲. واقعه: ۸۹

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۳، ص ۱۳۱

۴. همان

۵. طریحی، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۳۵۳

۶. بستانی، فواد افرام، فرهنگ ابجدی، ۱ جلد، اسلامی - تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۵ ه.ش.

۷. قرشی، قاموس قرآن، ص ۱۳۱

۸. بستانی، فرهنگ ابجدی، ص ۴۴۶

۴. علی بن حسین (ع)، امام چهارم، صحیفه سجادیه (ترجمه خلجی)، مترجم: محمدتقی خلجی، تعداد جلد: ۱ ناشر: صحیفه خردمکان چاپ: ایران - قم سال چاپ: ۱۳۸۶ ه. ش نوبت چاپ: ۱
۵. ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم، عیون الأخبار، تعداد جلد: ۴ ناشر: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علی بیضون، لبنان - بیروت، چاپ: ۱ سال چاپ: ۱۴۱۸ ه. ق
۶. کوفی اهوازی، حسین بن سعید زاهد کیست؟ وظیفه اش چیست؟، ترجمه و تحقیق: صالحی نجفآبادی، عبدالله، ناشر: سازمان تبلیغات اسلامی، پژوهشکده باقر العلوم (ع)، انتشارات نورالسجاده، مکان چاپ: ایران - قم سال چاپ: ۱۴۲۹ ه. ق نوبت چاپ: ۱
۷. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی (ترجمه کمره‌ای)، مترجم و شارح: کمره‌ای، محمدباقر، تعداد جلد: ۶، ناشر: اسوه مکان چاپ: ایران - قم سال چاپ: ۱۳۷۵ ه. ش نوبت چاپ: ۳ ج ۲ ص ۷۲۵
۸. ابن شعبه، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و سلم (ترجمه جنتی)، مترجم: جنتی، احمد، ناشر: امیر کبیر، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۳۸۲ ه. ش
۹. کراچکی، محمد بن علی، معدن الجواهر و ریاضة الخواطر، محقق: حسینی اشکوری، احمد، ناشر: مکتبه المرتضویه، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ: ۲، سال چاپ: ۱۳۹۴ ه. ق
۱۰. طوسی، محمد بن حسن، مصباح المتعبد، مصحح: بیدار، ابوذر مصحح: مروارید، علی اصغر تعداد جلد: ۲، ناشر: موسسه فقه الشیعه، مکان چاپ: لبنان - بیروت، نوبت چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۴۱۱ ه. ق
۱۱. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضة الواعظین (ترجمه)، مترجم: مهدوی دامغانی، محمود، تعداد جلد: ۲، ناشر: نشر نی، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۳۶۶ ه. ش
۱۲. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، غرر الحکم و درر الکلم، پدیدآور: آمدی، عبدالواحد بن محمد، مصحح: رجایی، مهدی: ناشر: دار الکتب الإسلامی، مکان چاپ: ایران - قم، نوبت چاپ: ۲، سال چاپ: ۱۴۱۰ ه. ق

۱۳. منسوب به جعفر بن محمد، امام ششم علیه السلام، مصباح الشریعة / ترجمه مصطفوی، مترجم: علامه

مصطفوی، حسن محقق / مصحح: ندارد، ناشر: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، مکان چاپ: تهران، سال

چاپ: ۱۳۶۰ ش

۱۴. شهید مطهری، مجموعه آثار شهید مطهری، تعداد جلد ۲۸، ناشر: صدرا مکان، چاپ: تهران، نوبت چاپ: هشتم،

سال چاپ: ۱۳۷۷

۱۵. موسوی همدانی سید محمد باقر، ترجمه تفسیر المیزان نویسنده، تعداد جلد: ۲۰، ناشر: دفتر انتشارات

اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم)، مکان چاپ: قم، چاپ: پنجم، سال چاپ: ۱۳۷۴ ه.

ش نوبت

۱۶. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال / ترجمه جعفری، مترجم: جعفری، یعقوب محقق / مصحح: ندارد تعداد جلد:

۲، ناشر: نسیم کوثر، مکان چاپ: قم، چاپ: اول، سال چاپ: ۱۳۸۲ ش نوبت

۱۷. حسن بن علی (ع)، امام یازدهم، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن بن علی العسکری علیهم السلام، ناشر:

مدرسة الإمام المهدی (علیه السلام)، مکان چاپ: ایران - قم، نوبت چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۴۰۹ ه. ق

۱۸. آدینه‌وند لرستانی، محمدرضا، کلمة الله العلیا، تعداد جلد: ۶، ناشر: اسوه، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ:

۱ سال چاپ: ۱۳۷۷ ه. ش

۱۹. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تعداد جلد: ۷، ناشر: دار الکتب الاسلامیه، مکان چاپ: تهران، نوبت چاپ:

ششم، سال چاپ: ۱۳۷۱ ه. ش

۲۰. بستانی، فواد افرام، فرهنگ ابجدی، ناشر: اسلامی، مکان چاپ: تهران، نوبت چاپ: دوم، سال چاپ: ۱۳۷۵ ه.

ش

۲۱. ازهری، محمد بن احمد، تهذیب اللغة، ۱۵ جلد، دار احیاء التراث العربی - بیروت، چاپ: اول، ۱۴۲۱ ه. ق.

۲۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ۱۵ جلد، دار صادر - بیروت، چاپ: سوم، ۱۴۱۴ ه. ق

۲۳. (تبرایی، ۱۳۸۷، ص ۵).

۲۴. طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع البیان، مترجم: نوری همدانی، حسین، محقق: مفتاح، محمد، مترجم: بهشتی، احمد، ترجمه و تصحیح: رسولی، هاشم مصحح: موسوی کلانتری، سید آقا تصحیح و تنظیم: مسترحمی، هدایت الله مترجم: نجفی، ضیاء الدین مترجم: صحت، علی مترجم: کاظمی، علی مترجم: میر باقری، ابراهیم مترجم: رازی، محمد مصحح: ستوده، رضا موضوع: ادبی - کلامی شیعی - اجتهادی تعداد جلد: ۲۷، ناشر: فراهانی، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ: ۱
۲۵. رضایی اصفهانی و دیگران، تفسیر موضوعی قرآن، قم، دفتر نشر معارف، چاپ یازدهم، ۱۳۸۶
۲۶. عبدعلی بن جمعه حویزی، ۵ ج، ناشر: مطبعه العلمیه، تاریخ نشر: ۱۳۸۳ ق
۲۷. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، نویسنده: جمعی از نویسندگان، ج ۲۸ ناشر: دار الکتب الإسلامیه، مکان چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ: ۱۰، سال چاپ: ۱۳۷۱ ه. ش
۲۸. شیخ عباس قمی، دو جلد، تاریخ نگارش: ۱۳۴۴ ق، ناشر: دار الاسوه
۲۹. دلشاد تهرانی، مصطفی. سیری در تربیت اسلام، چاپ دوم، تهران: نشر دریا، ۱۳۹۳
۳۰. ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال / ترجمه غفاری، علی اکبر، ۱ ج تهران، کتاب فروشی صدوق، چاپ: اول، بی تا
۳۱. ابن طاووس، علی بن موسی، مهج الدعوات / ترجمه طبسی، محمد تقی بن علی نقی محقق / مصحح: سادات حیاتشاهی، محمد، ۱ ج، تهران، رایحه، چاپ: اول، سال چاپ: ۱۳۷۹ ش
۳۲. خطیبی کوشک، محمد، نگارش، حمید، فرهنگ شیعه (کلام) پدیدآور: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی. نمایندگی ولی فقیه. پژوهشکده تحقیقات اسلامی، ۱ ج، ایران - قم، زمزم هدایت، نوبت چاپ: ۲، ۱۳۸۶ ه. ش
۳۳. نصر اصفهانی، اباذر، آینه آثار - معرفی آثار منتشر شده در پژوهشکده حج و زیارت - گزارشی از دو دهه فعالیت پژوهشی، ۱ ج، تهران - ایران، بعثه مقام معظم رهبری، معاونت امور روحانیون، چاپ: ۱
۳۴. حیدری، مجتبی، تحلیل محتوایی زیارتنامه‌ها با رویکرد اخلاقی - تربیتی، تعداد جلد: ۱، تهران - ایران، مشعر، چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۳۹۴ ه. ش

۳۵. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، مترجم: خسروی، غلامرضا محقق / مصحح: خسروی حسینی، غلامرضا تعداد جلد: ۴، تهران، مرتضوی، چاپ: دوم، سال چاپ: ۱۳۷۴ ش
۳۶. ابو منصور طبرسی، الاحتجاج، ترجمه از بهزاد جعفری، تعداد جلد: ۲، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ: اول، سال چاپ: ۱۳۸۱ ش
۳۷. حسینی تهرانی، سید محمد، حسین امام شناسی، تعداد جلد: ۱۸، مشهد، علامه طباطبائی، چاپ: سوم، سال چاپ: ۱۴۲۶ ش
۳۸. مارتین مکدرموت، اندیشه‌های کلامی شیخ مفید، ترجمه احمد آرام، تعداد جلد: ۱، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، سال چاپ: ۱۳۷۲ ش
۳۹. علامه مجلسی، ایمان و کفر، ترجمه عزیز الله عطاردی، تعداد جلد: ۲، تهران، انتشارات عطارد، چاپ: اول سال چاپ: ۱۳۷۸ ش
۴۰. مکارم شیرازی، آیات ولایت در قرآن، تعداد جلد: ۱، قم، انتشارات نسل جوان، چاپ: سوم، سال چاپ: ۱۳۸۶ ش
۴۱. دهخدا، لغت نامه، ص ۲۶۵
۴۲. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار- ترجمه جلد ۶۷ و ۶۸ / ترجمه موسوی همدانی، مترجم: موسوی همدانی، ابو الحسن، تعداد جلد: ۲، تهران، کتابخانه مسجد ولی عصر، نوبت چاپ: اول، سال چاپ: ۱۳۶۴ ش
۴۳. علوی مهر، حسین، آشنایی با تاریخ تفسیر و مفسران، تعداد جلد: ۱، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، نوبت چاپ: اول، سال چاپ: ۱۳۸۴
۴۴. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار استاد شهید مطهری پدیدآور: تعداد جلد: ۳۰ ناشر: صدرا مکان چاپ: تهران- ایران سال چاپ: ۱۳۸۴ ه. ش نوبت چاپ: ۷

۴۵. هاشمی شاهرودی، محمود، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام، تعداد جلد: ۵، ایران - قم،

موسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، نوبت چاپ: ۱، سال چاپ: ۱۴۲۶ ه. ق

۴۶. طریحی، فخر الدین بن محمد، مجمع البحرین، ۶ جلد، مرتضوی - تهران، چاپ: سوم، ۱۳۷۵ ه. ش.

۴۷. صلیبا، جمیل، صانعی دره بیدی، منوچهر، فرهنگ فلسفی، تهران، انتشارات حکمت، چاپ: اول، سال چاپ:

۱۳۶۶ ه ش